

The Paradigm, Paradox & Privilege of Teshuva

(1) מדרש רבה (בראשית)

בראשית ברא אלהים, ששה דברים קדמו לכריאת העולם, יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו במחשבה להבראות, התורה והכסא הכבוד נבראו, תורה מנין שנאמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו, כסא הכבוד מנין דכתיב (תהלים צג) נכון כסאך מאז וגו', האבות וישראל ובית המקדש ושמם של משיח עלו במחשבה להבראות, האבות מנין, שנאמר (הושע ט) כענבים במדבר וגו', ישראל מנין שנא' (תהלים עז) זכור עדתך קניית קדם, בהמ"ק מנין שנאמר (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון וגו', שמו של משיח מנין שנאמר (תהלים עב) יהי שמו לעולם וגו', ובי אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר (שם /תהלים/ צ) בטרם הרים יולדו, ואותה השעה תשב אנרש עד דכא וגו' אבל איני יודע איזה מהם קודם, אם התורה קדמה לכסא הכבוד...

(2) פרקי רבי אליעזר

עד שלא נברא העולם, היה הקדוש ברוך הוא ושמו הגדול בלבד, ועלה במחשבה לברא את העולם, והיה מחריט את העולם לפניו ולא היה עומד, משלו משל למה הדבר דומה, למלך שהוא רוצה לבנות פטרים שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומובאיו ומוצאיו, אינו מתחיל לבנות, כך הקדוש ברוך הוא החריט לפניו את העולם ולא היה עומד עד שברא את התשובה. שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם, ואלו הן, תורה, וגיהנם, וגן עדן, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ותשובה, ושמו של משיח.

(3) רש"י (בראשית א:א)

ברא אלהים - ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

(4) בראשית (ג:ח-ג)

(ח) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרחות היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלהים בתוך עץ הטוב: (ט) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו אנה: (י) ויאמר את קלן שמעתי בגן ואיך כי עירם אנכי נאחבא: (יא) ויאמר מי הגיד לך כי עירם אפה המן העץ אשר צויתין לבלתי אכל ממנו אכלת: (יב) ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ נאכל: (יג) ויאמר ה' אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני נאכל:

(5) רש"י (שם)

איכה - יודע היה היכן הוא, אלא ליכנס עמו בדברים, שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום. וכן בקין (בראשית ד ט) אמר לו אי הכל אחיך, וכן בבלעם (במדבר כב ט) מי האנשים האלה עמך, ליכנס עמהם בדברים, וכן בחזקיה בשלוחי (אוייל) מרודך בלאדן (ישעיה לט א):

(6) בראשית (ד:ה-ט)

(ה) ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו: (ו) ויאמר ה' אל קין למה תנה לך ולמה נפלו פניך: (ז) הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליו תשוקתו ואתה תמשל בו: (ח) ויאמר קין אל הכל אחי ויהי ביהיחוס בשדה ויקם קין אל הכל אחי ויהרגהו: (ט) ויאמר ה' אל קין אי הכל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי:

(7) רש"י (שם)

אי הכל אחיך - להכנס עמו בדברי נחת, אולי ישוב ויאמר אני הרגתי ותטאתי לך:

(8) ספר יונה (פרקים א,ד)

פרק א: (א) ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי לאמר: (ב) קום לך אל יונה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה נעמם לפני: (ג) ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה' ויחך יפו וימצא אנהה באה תרשיש וימתן שכרה ויחך בה לבוא עמהם תרשישה מלפני ה': (ד) וה' הטיל רוח גדולה אל הים והיה סער גדול בהם והאנהה חשבה להשבר: (ה) וייראו המלחים ויזעקו איש אל אלוהיו ונטלו את הפלים אשר באנהה אל הים להקל מעליהם ויונה ירד אל ירפתי הספינה וישפכו וירדם: (ו) ויקרב אליו רב החבל ויאמר לו מה לך ונרם קום קרא אל אלוהיך אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד: (ז) ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו ונפלו גורלות ויפל הגורל על יונה: (ח) ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך ומאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה: (ט) ויאמר אליהם עברי אנכי ואת ה' אלהי השמים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה: (י) וייראו האנשים ויראו גדולה ויאמרו אליו מה זאת עשית כי נדעו האנשים כי מלפני ה' הוא ברח כי הגיד להם: (יא) ויאמרו אליו מה נעשה לך וישתק הים מעלינו כי הים הולך וסער: (יב) ויאמר אליהם שאוני והטילני אל הים וישתק הים מעליכם כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם: (יג) ויתחרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו כי הים הולך וסער עליהם: (יד) ויקראו אל ה' ויאמרו אנה ה' אל נא נאבדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא כי אתה ה' פאשר תפצת עשית: (טו) וישאו את יונה ונטלוהו אל הים ופעמד הים מפעו: (טז) וייראו האנשים ויראו גדולה את ה' ויזבחו זבח לה' ויחרו נדרים:

פרק ד: (א) וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו: (ב) ויתפלל אל ה' ויאמר אנה ה' הלוא זה דברי עד היותי על אדמתי על פן קדמתי לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום אך אפים ורב חסד ונחם על הרעה: (ג) ועתה ה' קח נא את נפשי

מפני כי טוב מותי מחיי: ס (ד) ניאמר ה' הטיב חנה לך: (ה) ניצא יונה מן העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל עד אשר יראה מה יהיה בעיר: (ו) נזמן ה' אל הים קיקיון בעל מעל ליונה להיות צל על ראשו להציל לו מרעתו וישמח יונה על הקיקיון שמקה גדולה: (ז) נזמן האל הים תולעת בפלות השחר לפחרת ופך את הקיקיון וייבש: (ח) ניהי פורת השמש וזמן אל הים רוח קדים חרישית ופך השמש על ראש יונה ויתעלף וישאל את נפשו למות ויאמר טוב מותי מחיי: (ט) ויאמר אל הים אל יונה הטיב חנה לך על הקיקיון ויאמר הטיב חנה לי עד מנת: (י) ויאמר ה' אתה חספת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו שכן לילה היה ובן לילה אבד: (יא) ואני לא אתוס על נינה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה:

9) מדרש יונה

באותה שעה זלגו עיני דמעות לפני הקב"ה עד שירד הקב"ה ואמר לו מפני מה בוכה אתה שמה יש לך צער על הקיקיון שלא עמלת בו ולא גדלתו ולא הכנסת בתוכו ובלין ולא השקיתו מים, ולילה אחד היה ויבש כך חסת עליו, ואני לא אחוס על נינה. באותה שעה נפל יונה על פניו לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע כלום היא לפניך מרת הדין? במדת רחמים תנהיג את עולמך ונאה לך תהלה שכן כתיב לה' אלהינו הרחמים והסליחות שנאמר כי אל רחום ה' אלהיך וכתוב מי אל כמוך נושא עון, וכתוב חסד ה' מלאה הארץ, ולא עוד אלא שאתה יושב על כסא רחמים, ורחמים בימינך וסליחה וחסד מלפניך ופדות מאחריך שנאמר כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות (תהלים ק"ל ג') וכתוב וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלות (ישעיה נ"ה ז'), גבורות רחמיך הרבים לא הייתי יודע וחסדיך הרבים לא הייתי מגיד, שאין מי יעשה כמעשיך וכגבורותיך, יפה עשית יפה פעלת יפה רחמת, יפה תננת יפה סלחת, יפה קרעת להם שטר חובתם יפה נחמת על רעתם, מי אל כמוך וגו'. אלא כולו תשבחות, כסאך תהלה כבודך תפארה, אשר מעשה ידך נעימים, גופך ישועה, פניך כמאיר כל אור, עיניך מקור כל זוהר, פיך אמת, שפתותיך חיים, אמת חסדך הגדול על שארית נחלתך, שאתה מקדים להם רחמים בכל עת ובכל שעה, אתה מוחל לעונם כדי ליתן עזו וכבוד לשמך שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך.

10) ילקוט שמעוני (יהזקאל)

הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לחכמה חוטא מהו ענשו א"ל חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו ענשו, א"ל הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לתורה חוטא מהו ענשו א"ל יביא אשם ויתכפר לו, שאלו להקב"ה חוטא מהו ענשו א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו

11) תלמוד בבלי – מס' יומא (פו-פו):

גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר (הושע יד) שובה ישראל עד ה' אלהיך...אמר ריש לקיש: גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר (הושע יד) שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך. הא עון מזיד הוא, וקא קרי ליה מכשול. איני? והאמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות, שנאמר (יהזקאל לג) וכשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם (חיה) (מסורת הש"ס: [הוא]) יחיה! - לא קשיא; כאן - מאהבה, כאן - מיראה.

12) צדקת הצדיק

[ק] תשובה היינו שמיים אותו דבר אל הש"י. רוצה לומר שמכיר שהכל פועל הש"י וכוחו. אפילו המחשבה טרם נוצרה בלבו של אדם. כמו שאמר ז"ל (בר"ר ט). נמצא הש"י נתן לו כח או גם בהעבירה. ועל ידי זה אחר התשובה הגמורה הוא זוכה שזדונות נעשין זכיות.

13) ספר הכרמל שה-שו:

פעל שוב גדרו הוא ששב אל המקום או על הענין שהיה בו תחלה, כמו "ואם ישוב הנגע" הוא אל המקום שהי' שם, אל האבנים החדשים "ושבה אל בית אבות כנעוריה" הוא בבחינה הענין שהיתה בתחלה...

14) רמב"ם – הל' תשובה (ב:ד)

מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותו המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו...

15) תלמוד בבלי – מס' יומא (פו):

על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. תנו רבנן: עבירות שהתודה עליהן יום הכפורים זה - לא יתודה עליהן יום הכפורים אחר, ואם שנה בהן - צריך להתודות יום הכפורים אחר, ואם לא שנה בהן וזוהר והתודה עליהן - עליו הכתוב אומר (משלי כו) ככלב שב על קאו כסיל שונה באולתו. רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שכן שהוא משובה...

16) מדרש רבה (פר' וישב)

שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה היה עוסק בורא אורו של כלך המשיח,